

آثار اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر در جامعه از دیدگاه مقام معظم رهبری

معصومه حقیقتی^۱

چکیده

امر به معروف و نهی از منکر از مهمترین سیستم های تربیتی هستند که خداوند، به مسلمانان دستور نظارت بر اعمال دیگر افراد جامعه را داده است و این حق را به آنها داده که بتوانند با امر به معروف و نهی از منکر در تربیت و اصلاح جامعه اسلامی کوشا باشند. از آن جا که آثار امر به معروف و نهی از منکر و نقش این دو واجب مهم اسلامی در جامعه در حال فراموش شدن است و مورد غفلت واقع شده اند، ضروری است که درباره آثار اجتماعی این دو فریضه از دیدگاه مقام معظم رهبری، پژوهش انجام گیرد. بر اساس رهنمودهای مقام معظم رهبری، یکی از اهداف بعثت انبیاء الهی اصلاح و تربیت افراد جامعه بوده است. که منجر به ایجاد یک حیات طیبه برای افراد شود که سازوکار روابط آن ها به گونه ای تنظیم شود که یک سیستم اصلاحی تربیتی بر آن حکم فرما باشد تا آثار اجتماعی آن در روابط بین انسان ها پایدار بماند. بر این اساس هدف اصلی از انجام پژوهش بررسی آثار اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر در جامعه از دیدگاه مقام معظم رهبری می باشد و روش جمع آوری داده ها به صورت اسنادی - کتابخانه ای است. از نتایج پژوهش می توان به اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر در تربیت و اصلاح جامعه، در تقویت و افزایش ایمان، اثرگذاری در بعد خودسازی و تهذیب نفس افراد، حفظ تربیت و اصلاح رفتار در روابط اجتماعی، رشد معنوی و هدایت افراد و... اشاره نمود.

واژه های کلیدی: آثار اجتماعی ، امر به معروف ، نهی از منکر ، جامعه، مقام معظم رهبری.

^۱ - طلبه سطح ۲ ، مدرسه علمیه حضرت زهرا (علیها السلام) ، چهار محال و بختیاری شهرستان بروجن .

مقدمه

بر اساس آموزه های قرآنی و روایی ، پیاده سازی فرایض امر به معروف و نهی از منکر به عنوان دو امر واجب و رکن اصلی اصلاح سازی روابط بین افراد که دارای آثار اجتماعی بی شماری هستند معرفی شده اند؛ امر به معروف و نهی از منکر در معنی کلی عبارتند از هرگونه تلاشی که به منظور اثر گذاشتن بر دیگری صورت می گیرد تا وی را به انجام کار واجبی وادارد، یا از کار حرامی باز دارد. آثار و برکات اجتماعی معروف و منکر دایره وسیعی دارد و در محدوده «عبادات» یا «تیکه به مردم» خلاصه نمی گردند.

نظر به پژوهش ها و نظرسنجی هایی که تاکنون در خصوص آثار اجتماعی دو فریضه امر به معروف و نهی از منکر انجام شده است، یافته های علمی بیانگر عدم شناخت کافی مردم جامعه از آثار اجتماعی این دو فریضه می باشد، بر این اساس مقام معظم رهبری در بسیاری از بیانات و سخنرانی ها و کتب خود به این موضوع اذعان داشته و مباحثی پیرامون آثار اجتماعی این دو فریضه و نقش آنها در اصلاح جوامع مطرح کرده اند اما بیانات و سخنان ارزشمند مقام معظم رهبری آن طور که باید و شاید و به طور شایسته مورد مطالعه افراد قرار نگرفته، لذا اهمیت دارد که در این خصوص پژوهش انجام شود .

در خصوص پیشینه موضوع می توان گفت امر به معروف و نهی از منکر برخلاف بسیاری از فرائض که پس از هجرت پیامبر به مدینه اعلام شد، در همان اوایل بعثت که مسلمانان شماری اندک بودند به عنوان فریضه حق ارائه شدند. کتب و مقالات بسیاری در خصوص این دو فریضه وجود دارد ولی تحت این عنوان خاص یعنی بررسی برخی از مهمترین آثار اجتماعی این دو فریضه از دیدگاه مقام معظم رهبری، پژوهش یا کتابی یافت نشد؛ به علت رعایت اختصار به ذکر یکی دو مورد از این کتب اشاره می شود: (۱) کتاب : « کتاب امر به معروف و نهی از منکر در قرآن ، تألیف: محمد سروش، ۲) مقاله :

«کارکرد تربیتی امر به معروف و نهی از منکر در سیره پیامبر» نوشته : جمعی از نویسندگان ، ۳) مقاله :
 «نگاهی به نقش تربیتی امر به معروف و نهی از منکر» نوشته : سید محمد انور علوی ، ۴) مقاله :
 «امر به معروف و نهی از منکر و روش های تربیتی آن در قرآن» نوشته : عالیہ ایزدی و محسن بذرگر، ۵) مقاله : «مراحل امر به معروف و نهی از منکر و آثار تربیتی آن در جامعه» نوشته : فرزانه رضایی؛ در وجه تمایز این نوشتار با این کتاب و مقالات می توان گفت که در نوشتار حاضر مهمترین آثار اجتماعی این دو فریضه از دیدگاه مقام معظم رهبری مورد بررسی قرار می گیرد حال آنکه در پژوهش ها و کتاب فوق الذکر چنین امری انجام نگرفته است ؛ اکنون سؤال اصلی پژوهش این است که از دیدگاه مقام معظم رهبری امر به معروف و نهی از منکر چه آثار اجتماعی دارند؟ پاسخ به این پرسش در واقع هدف اصلی نوشتار پیش رو است.

۱. مفهوم شناسی

در این قسمت از پژوهش، به بررسی معنای لغوی و اصطلاحی کلمات مهم پژوهش پرداخته می شود.

۱-۱. معروف و منکر: معروف در لغت از ماده «عرف» به معنی شناخته شده و نیک است. در اصطلاح، معروف نام هر کاری است که حسن آن توسط عقل یا شرع شناخته شود.^۱ منکر در لغت از ماده «انکار» و منکر» به معنی ناشناخته، زشت و پلید است. در اصطلاح منکر نام کاری است که شرع و عقل آن را ناپسند بشمارند.^۲ راغب اصفهانی معروف و منکر را این گونه معنی کرده است: «معروف به عملی گفته می شود که از راه عقل یا شرع نیکویی اش شناخته شده باشد، و منکر به کاری گفته می شود که به

^۱ - عمید، فرهنگ لغت عمید ، ج ۲ ، ذیل واژه «معروف».

^۲ - بندر ریگی، فرهنگ لغت بندرریگی ، ج ۲، ص ۱۴۸.

واسطه عقل یا شرع نیکویی‌اش انکار شده باشد.^۱ در کتب لغت واژه «معروف» این گونه معنی شده :
«معروف نام فراگیر برای هر چیزی است که مصداق اطاعت الهی و نزدیکی به خدا و خدمت و نیکی به مردم شناخته شده باشد».^۲

۱-۲. آثار: کلمه «آثار»، جمع واژه «اثر» است و به معنای نشانه. أثر بقیة الشیء، و الجمع آثار (باقی مانده شئی گفته شده است و جمع آن آثار)^۳، به طور کلی «اثر» در اصطلاح عبارت است: از علامت و نشانه‌ای که از چیزی یا از کسی باقی ماند؛ خواه بنائی باشد یا دینی یا بدعتی یا جای پای و یا غیر از این‌ها.^۴

۱-۳. جامعه: جامعه در لغت عبارت است از: گروه، مردم یک کشور؛ در اصطلاح جامعه شناسان به حالت انسانها یا حیواناتی که تحت قانون مشترک زیست کنند، گفته می شود.^۵

۱-۴. رهبری: رهبری در لغت عربی معادل کلمه قیاده است. قِیَادَة از قوده به معنای رهبری و فرماندهی، ستاد فرماندهی؛ «القیادة العامة»: ستاد کُلّ فرماندهی است. در کتاب العین آمده است: رهبری منشأ رهبر است؛ و رهبر کوه: بینی او است. دُر معنای اصطلاحی قیاده آمده است: به معنای رهبری است و با توجه به زبان هدایت و قرائت، گفته می‌شود: فرمانده ارتش برتر آن‌ها بود و فرمانده وسیله نقلیه در جلوتر از آن راه می‌رفت و رهبری آن را به دست می‌گرفت و برخی دیگر گفته‌اند: منبع رهبری و رهبری است.^۶ رهبری در لغت مخفف کلمه (راه - بر) است یعنی راه بلد؛ هم‌چنین در لغت

^۱ - راغب اصفهانی، المفردات فی القرآن، ص ۳۳۱.

^۲ - طریحی، مجمع البحرین، ص ۴۷۵.

^۳ - ابن منظور، لسان العرب، ج ۴، ص ۶.

^۴ - قرشی، قاموس قرآن، ج ۱، ص ۲.

^۵ - حسینی دشتی، معارف و معاریف، ص ۶۱۳.

^۶ - فراهیدی، العین، ج ۵، ص ۱۹۶.

^۷ - فاضل لنکرانی، تفصیل الشرایعه والحدود، ج ۱، ص ۳۴۵.

عبارت است از: امام، پیشوا، راهنما، زعیم، سرکرده، مرشد، هادی، پیشواز و مقتدا.^۱ در اصطلاح معانی متفاوتی دارد به چند مورد از معانی اصطلاحی آن اشاره می شود:

(۱) عبارت است از قدرت تاثیرگذاری بر پیروان به نحوی که بر اساس میل و خواسته ی خود در جهت تحقق اهداف در موقعیت های گوناگون حرکت کنند؛ رهبر نیز کسی است که بتواند با این شیوه افراد را به کار گیرد. به عبارت دیگر رهبری عبارت است از بسیج کردن نیروی انسانها و بهره برداری صحیح از نیروی انسانی.^۲

(۲) هدایت زیردستان در جهت بهتر فهمیدن هدفهای سازمان و برانگیختن آنان به کار و فعالیت مؤثر را رهبری می گویند.^۳ بنابراین می توان گفت رهبری عبارت است از تأثیرگذاری بر دیگران برای نیل به اهداف خاص در شرایط ویژه، برکنار از هر نوع خشونت و تحمیل، به انضمام احساس هدایت گری و داشتن فعالیت مؤثر با دیگران و در کنار دیگران است.^۴

۲. آثار اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر در جامعه

در متون اسلامی و بیانات و سخنرانی های مقام معظم رهبری، اثرگذاری های تربیتی بسیاری در بعد اجتماعی برای امر به معروف و نهی از منکر در تربیت و اصلاح جوامع بیان شده است. امر به معروف و نهی از منکر در اصلاح و تربیت و ساختار اجتماعی مؤثر است و این امر بر اصلاح رفتار جامعه و تربیت جامعه نیز تأثیرگذار است؛ اگر رفتارهای اجتماعی افراد اصلاح شوند جوامع اصلاح می شوند و در نتیجه این سبب تربیت و اصلاح جامعه می شود چنانچه از دیدگاه مقام معظم رهبری امر به معروف و نهی از منکر در واقع به نوعی زیربنای همه حرکات اجتماعی اسلام هستند که مؤمنان در هر

^۱ - دهخدا ، لغتنامه دهخدا ، واژه رهبر.

^۲ - مطهری، مجموعه آثار، ص ۳۱۴.

^۳ - علاقه بند، مدیریت اسلامی، ص ۱۲۷.

^۴ - سیادت، مباحثی در سازمان و مدیریت آموزشی، ص ۴۹۱.

اسلامی، با امر به معروف و نهی از منکر است، که فرمود: اگر این کار نشود، آن وقت قوام حکومت اسلامی و بقای حاکمیت اخیار، به این است که در جامعه امر به معروف و نهی از منکر باشد.^۱

از دیدگاه مقام معظم رهبری در جهت حفظ تربیت و اصلاح جوامع مخصوصا اصلاح در گستره اخلاقیات و رفتار و ارتباطات اجتماع، هر مسلمانی وظیفه دارد دیگری را از انجام رفتارهای نادرست و هنجارشکنی بازدارد، خداوند متعال در قرآن کریم به صداقت پدران و مادران را موظف کرده است که : «فرزندان خویش را از منکرات و زشتی ها بازدارند، منکرات و زشتی هایی که سوزاننده زندگی دنیوی و اخروی انسانند».^۲

^۱ - بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با علما و روحانیون ۱۳۷۱.

^۲ - تحریم: ۶

نتیجه گیری

موضوع این مقاله بررسی آثار اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه مقام معظم رهبری می باشد. امر به معروف و نهی از منکر در معنی کلی عبارتند از هرگونه تلاشی که به منظور اثر گذاشتن بر دیگری صورت می گیرد تا وی را به انجام کار واجبی وادارد، یا از کار حرامی باز دارد. آثار و برکات اجتماعی معروف و منکر دایره وسیعی دارد و در محدوده «عبادات» یا «نیکی به مردم» خلاصه نمی گردند. مقام معظم رهبری در بسیاری از بیانات و سخنرانی ها و کتب خود به آثار اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر اذعان داشته و مباحثی پیرامون آثار اجتماعی این دو فریضه و نقش آنها در تربیت و اصلاح جوامع مطرح کرده اند اما بیانات و سخنان ارزشمند مقام معظم رهبری آن طور که باید و شاید و به طور شایسته مورد مطالعه افراد قرار نگرفته، لذا اهمیت دارد که آثار اجتماعی و نقش این دو واجب مهم اسلامی مورد بررسی قرار گیرد. برخی از آثار اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر عبارتند از: ۱. تقویت و افزایش ایمان^۲. خودسازی و تهذیب نفس^۳. رشد معنوی و هدایت افراد اجتماع^۴. حفظ تربیت و اصلاح رفتار در روابط اجتماعی^۵. مانع از افزایش ارتکاب جرم و فساد در جامعه^۶. ترغیب دیگران به انجام هنجارها و نیکی ها .

فهرست منابع و مآخذ

*رضایی اصفهانی ، محمدعلی وهمکاران ، ترجمه قرآن مجید ، قم : انتشارات مؤسسه دارالذکر ، چاپ اول ، ۱۳۸۳ هـ.ش.

*دشتی ، محمد ، ترجمه نهج البلاغه ، قم : نشر هاجر ، ۱۳۸۵ هـ.ش.

منابع فارسی

۱. بندر ریگی، محمد ، فرهنگ لغت بندرریگی ،تهران : نشر فرهنگ ، ۱۳۸۱ هـ.ش.
۲. بیانات مقام معظم رهبری در پیام به اجلاس سالانه زکات ، در تاریخ ۱۳۹۶/۹/۹.
۳. بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳۹۹/۱۰/۱۹.
۴. بیانات مقام معظم رهبری در جمع برخی از دانشجویان ، در تاریخ ۱۳۹۶/۳/۱۷.
۵. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی ، ۱۳۹۴/۱/۱.
۶. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی ، در تاریخ ۱۳۹۴/۱/۱.
۷. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با علما و روحانیون ، ۱۳۷۱.
۸. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با فرماندهان گردان هاو دسته های عاشورای نیروی مقاومت بسیج در تاریخ ۱۳۷۱/۴/۲۲.
۹. بیانات مقام معظم رهبری در نماز جمعه تهران ، در تاریخ ۱۳۷۹/۹/۲۵.
۱۰. بیانات مقام معظم رهبری در نماز جمعه تهران ، در تاریخ ۱۳۷۹/۹/۲۵.
۱۱. جمعی از نویسندگان ، تعالیم قرآن، تهران : انتشارات نمایندگی ولی فقیه در سپاه ، چاپ اول ، ۱۳۸۳ هـ.ش.
۱۲. جوادی آملی، عبدالله، جامعه در قرآن، قم : انتشارات صدرا ، ۱۳۸۸ هـ.ش.

۱۳. راغب اصفهانی، محمد بن حسین ، المفردات فی القرآن ، قم : نشر هاجر ، ۱۳۸۵ هـ.ش.
۱۴. دهخدا ، علی اکبر ، لغتنامه دهخدا ، تهران : نشر دانشگاه ، ۱۳۷۷
۱۵. سروش ، محمد ، امر به معروف و نهی از منکر در قرآن، تهران : اداره آموزش عقیدتی سیاسی نمایندگی ولی فقیه در سپاه ، چاپ ششم ، ۱۳۸۷ هـ.ش.
۱۶. سیادت، علی، مباحثی در سازمان و مدیریت آموزشی، چاپ دوم، بی‌جا: انتشارات آوای نور، ۱۳۸۷،
۱۷. طباطبایی، محمد بن حسین ، المیزان فی تفسیر القرآن ، قم : انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم ، چاپ پنجم ، ۱۴۱۷ هـ.ق.
۱۸. طبرسی، فضل بن حسین ، ترجمه مجمع البیان فی تفسیر القرآن ، تهران : ناصر خسرو ، ۱۳۷۷.
۱۹. طیب، سید عبدالحسین ، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، تهران : اسلام ، چاپ دوم ، ۱۳۷۸ هـ.ش.
۲۰. علاقه‌بند، علی، مدیریت اسلامی ، تهران : انتشارات جهاد دانشگاهی - واحد علامه طباطبایی، چاپ هفتم. ۱۳۸۹
۲۱. عمید، حسن، فرهنگ لغت عمید ، تهران: نشر مؤسسه دانش، ۱۳۸۲ هـ.ش.
۲۲. قرائتی، محسن ، تفسیر نور ، تهران : مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن ، چاپ یازدهم ، ۱۳۸۳ هـ.ش.
۲۳. قسمتی از پیام مقام معظم رهبری به مناسبت اولین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (ره)
۲۴. مسعودی ، محمد اسحاق ، پژوهشی در امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن و روایات ، تهران : نشر امیرکبیر ، چاپ اول، ۱۳۷۸ هـ.ش.
۲۵. مصاحب ، غلامحسین، دائره المعارف فارسی، تهران: نشر کتب اسلامیه، ۱۳۸۷.
۲۶. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، قم : نشر صدرا ، ۱۳۸۶

۲۷. مصباح یزدی ، محمد تقی ، بزرگترین فریضه ، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی حضرت امام (ره)، ۱۳۸۹ هـ.ش.

۲۸. معین ، محمد ، فرهنگ فارسی معین ، تهران : نشر سرایش ، ۱۳۷۹ هـ.ش.

منابع عربی

۲۹. ابن فارس، محمد بن ذکریا ، معجم مقاییس اللغة، بیروت: دارالاحیاء التراث العربیه، ۱۴۰۸ هـ.ق.

۳۰. ابن منظور، محمد بن مکرم ، لسان العرب ، بیروت : نشر دارالاحیاء التراث العربیه، ۱۴۰۸ هـ.ق.

۳۱. تمیمی آمدی ، احمد بن محمد ، غررالحکم و دررالکلم ، بیروت : دارالعلم، ۱۴۰۸ هـ.ق.

۳۲. حرعاملی ، محمد بن حسن ، وسایل الشیعه ، بیروت : دارالمعرفه ، ۱۴۰۷ هـ.ش.

۳۳. طریحی ، فخرالدین ، مجمع البحرین ، بیروت : دارالمعرفه ، ۱۴۰۹ هـ.ق.

۳۴. فراهیدی ، احمد ، العین ، بیروت : دارالعم ، ۱۴۰۷ هـ.ق.

۳۵. فیروز آبادی، مجد الدین، قاموس المحيط ، بیروت : دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۸ هـ.ق.

۳۶. کلینی ، محمد بن یعقوب ، فروع کافی، بیروت : دارالکتب الاسلامیه ، ۱۴۰۸ هـ.ق.